

TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE TEMEL BAKIŞLAR: DÜN, BUGÜN ve YARIN

Assistant Prof. E. Aysen Hiç Gencer*

Özet

Türkiye-Avrupa Birliği (Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Topluluğu) ilişkileri gerek Türkiye'de gerek AB ülkelerinde Türkiye'nin tam üyeliğiyle ilgili bakış açıları bazında ele alınmış ve bu bakış açıları zamanla oluşan değişimler tespit edilmiştir.

Bugün, AB'deki merkez sağ grup ve politik partiler Türkiye'yi farklı din ve kültür sahibi bir devlet olarak görmektedirler. AB'deki merkez sol, Yeşiller ve Liberaller ise, din ve kültür farkının vurgulanmasına karşı çıkmakta ve Türkiye'nin bir Avrupa ülkesi sıfatıyla tam üye olabilmesi için tek şartın siyasi ve ekonomik kriterleri yerine getirmesi olduğunu belirtmektedirler.

Türk aydınlarının çoğu Kıbrıs sorunu, PKK terörü, 1915 Ermeni olayı konularında AB'nin objektif olmadığı kanaatindeyim. Sonuçta, Türkiye içinde de AB'ye tam üye olmak isteği azalmıştır. Tam üyelik için müzakerelerin açılmasından sonra yapılması gereken reformlar hükümet tarafından yavaşlatılmış, buna karşın Müslüman ülkeler ile ilişkilerin geliştirilmesi öncelik kazanmıştır.

Bu nedenlerle, 1963 Ankara Anlaşmasından bu yana yarım asır geçmesine rağmen, bugün Türkiye'nin tam üyeliği gerçekleşmemiş ve devamlı olarak ertelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Türkiye, Avrupa Birliği, Avrupa Ekonomik Topluluğu, tam üyelik, ortak üyelik, gümrük birliği.

BASIC OVERVIEW OF TURKEY'S RELATIONS WITH THE EUROPEAN UNION: YESTERDAY, TODAY AND TOMORROW

Abstract

Turkey's relations with the EU (EEC, EC) is analyzed, not from a perspective of chronological listing of events, but from the perspective of determining the changes over time in the opinions of major groups and political parties about the full membership of Turkey to the EU.

Over time, the center-right groups and political parties in the EU became skeptical about Turkey's full membership because they believe that Turkey, a Muslim country, has a different, non-European mentality (religion and culture) and hence, would not fit into the EU. The EU's center-left, as well as Greens and Liberals, however, disclaim that such a problem exists and think that as long as Turkey meets the political and economic criteria of the EU she should be accepted as a full EU member.

* Beykent University, Department of Economics, e-mail: aysen@ahg.name

In Turkey, on the other hand, many intellectuals believe that the EU was and still is not fair and objective towards Turkey in the Cyprus issue, as well as in the PKK terror, and also with regard to the 1915 Armenian problem. Thus, the willingness in Turkey to join the EU as a full member has decreased as well, and as a result, Turkey slackened her efforts at reform and instead strengthened her economic and political ties with Muslim countries.

Therefore, even though almost half a century has passed since the 1963 Ankara Agreement which established Turkey's associate membership open to full membership into the EEC, Turkey's full membership to the EU has still not been realized.

Keywords: Turkey, EEC, EC, EU, full membership, associate membership, customs union

1. GİRİŞ

Uzun bir zaman süresi içinde baktığımızda, Türkiye'nin kuruluşteki ismiyle AET'ye (daha sonra AT ve en son AB) 1959 yılında yaptığı müracaattan günümüze, Türkiye'nin tam üyeliği konusundaki gerek Türkiye'nin bakış açısı gerek AB ülkelerinin bakış açıları çok değişmiştir. Öyle ki, ilk kuruluşta altı ülkeyle başlayıp bugün tam üye sayısı yirmi yedi olan AB'ye Türkiye'nin, aradan geçen çok uzun süreye rağmen, tam üye olma olasılığı uzun vade için dahi azalmıştır. Bu makalede, kronolojik olaylar yerine, gerek AB'de gerek Türkiye'de, 1959'dan günümüze kadar Türkiye'nin tam üyeliğiyle ilgili bakış açıları ve bu bakış açılarındaki değişimler ele alınmıştır. İlişkilerin tarihsel ayrıntılarını ise birçok kaynaktan izlemek mümkündür (örneğin: Ülger, 2005; Karluk, 2007; Hiç, 2008).

2. ANKARA ORTAK ÜYELİK ANLAŞMASI VE ORTAMI

Türkiye, AET'ye üyelik için müracaatını Yunanistan'ın müracaatı ve ortak üye kabul edilmesinin ardından, 1959 yılında Adnan Menderes'in başbakan olduğu Demokrat Parti (DP) döneminde yapmıştır. Fakat 1960 askeri müdahalesi sonucu AET ile müzakereler kesintiye uğramıştır. İki yıl sonra yeniden demokrasiye dönülmesi üzerine müzakereler de yeniden başlatılmıştır. Sonuçta, 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması ile Türkiye ile AET arasında, Yunanistan gibi, tam üyeliğe açık ortak üyelik tesis edilmiştir. Ankara Anlaşması 1964'ten itibaren yürürlüğe girmiştir.

Ankara Anlaşmasının, İsmet İnönü'nün başbakanlık yaptığı ve daha sonra merkez sol ilkesini benimseyen Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile çeşitli merkez sağ partilerin (AP: Adalet Partisi hariç olmak üzere; Yeni Türkiye Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve AP'den ayrılan bağımsız milletvekilleri dahil) yer aldığı bir koalisyon hükümeti tarafından imzalanmış olmasının özel bir anlamı vardır: Bu koalisyon hükümeti, sonraki tarihler için merkez soldan merkez sağa kadar geniş bir çevreyi temsil ediyordu. Fakat 1966'yı izleyen yıllarda, 1980'lere kadar, genelde merkez sağ partiler Türkiye-AET ilişkilerinin geliştirilmesinden yana tavır koyarlarken, merkez sol partiler bu ilişkilerin çok defa aleyhinde ve en azından uzatılması veya dondurulması yönünde tavır koymuşlardır (Karluk, 2007; Hiç, 2008). Bu tutum ise CHP ve İ. İnönü'nün Ankara Anlaşmasını imzalamış olması gerçeğiyle pek bağdaşmamıştır.

1959-1964 yıllarında, AET ülkeleri Türkiye'nin tam üyeliğine nasıl bakıyorlardı konusu ele alınca, öncelikle o dönemdeki Avrupa'nın ekonomik ve politik şartlarını göz önüne getirmek gerekir. Hemen belirtelim ki, 1957 yılında altı ülke (Fransa, Batı Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg) tarafından imzalanan Roma Anlaşması aslında ekonomik entegrasyon konusunda o yıllarda fiilen bir gümrük birliğinin çok daha ötesine ulaşamamıştı. Fakat bu haliyle dahi, 1960 yılında AET'ye rakip olarak İngiltere'nin önderliğinde İsveç,

Norveç ve Danimarka tarafından bir serbest ticaret bölgesi olarak kurulan European Free Trade Association'dan (EFTA) çok daha farklı ve derindi.

Diğer taraftan, söz konusu yıllarda, demokratik rejimi uygulayan Avrupa ülkesi sayısı sınırlıydı. Örneğin, gerek İspanya'da gerek Portekiz'de diktatörlük rejimi uygulanıyordu. Doğu Avrupa ve Balkan ülkeleri ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) idaresi altında yine diktatörlükle idare ediliyorlardı. Demek ki, bu ülkelerin AET'ye (veya EFTA'ya) üye olmaları söz konusu edilemezdi. Dolayısıyla, Yunanistan ile bu ülkeyi izleyerek Türkiye'nin AET'ye üyelik için başvurmaları ve tam üyelik yolu açık ortak üyeliğe kabul edilmeleri AET için de özel bir önem taşıyordu.

3. 60'LI VE 70'Lİ YILLARDA TÜRKİYE'DE AET'YE TAM ÜYELİKLE İLGİLİ BAKIŞ AÇILARI

Ne var ki, 60'lı yıllarda, gerek Yunanistan gerek Türkiye, ekonomik bakımdan AET ülkelerinin çok gerilerinde bulunuyorlardı. Türkiye, özellikle AET üyeliğiyle bağdaşmayan dışa kapalı, müdahalecilik ve korumacılığa dayanan bir ekonomik rejim uygulamaktaydı (Okyar ve Aktan, 1976; Hiç, 1979). Öte yandan, 1960-62 askeri müdahalesini izleyen yıllarda, Türkiye'nin demokrasi rejimi de Avrupa standartlarının altındaydı. Yine de, o dönemlerde Türkiye'de PKK terörü, irtica, dünyada ise İslami terör gibi konulara rastlanmıyordu. Bu şartlar altında da Türkiye'nin üyeliğine radikal şekilde karşıt bir büyük ülke veya grup söz konusu olmamıştır.

O dönemdeki Avrupa merkez sağ (Muhafazakârlar, Hıristiyan Demokratlar), Türkiye'nin uzun vadede üyeliğine genelde olumlu bakıyorlardı. Avrupa merkez solu (Alman Sosyal Demokratlar, Fransız Sosyalist Parti, vb.) ise Türkiye'nin demokratik rejimini geliştirmesi halinde üye alınmasında bir başka sakınca görmüyorlardı. Yeşiller'in, Liberaller'in görüşleri de yine merkez sol gruba yakındı. Bunlara karşın, hangi gruptan olursa olsun, Yunanlı Avrupa Parlamentosu (A.P.) milletvekilleri Türkiye'nin üyeliğine kesin şekilde karşı çıkıyorlardı (Hiç, 1972). Yunanistan'ın bu tutumu, 1980 askeri müdahalesine kadar pek değişmemiştir.

Ancak, AET ülkeleri Ankara Anlaşmasına bağlı olarak alınmış olan Türk işçilerinin serbest dolaşımının 1976-1986'da gerçekleştirilmesi kararından ekonomik ve sosyal açıdan endişe duymuş ve serbest dolaşımın 1986 yılında başlaması şartını kaldırmıştır (Karluk, 2007).

60'lı yılların ikinci yarısından 70'li ve hatta 80'li yıllara kadar, Türkiye'de siyasi partiler ve siyasi eylemlerde birtakım yeni gelişmeler meydana çıkmıştır: Merkez sol grup ve partiler, o günlerde radikal sol düşüncenin etkisinde kalarak, gerek AET'ye gerek ABD'ye ve özel teşebbüse ve özel yabancı sermayeye karşıt bir tutum içine girmiştir. Bu arada radikal sol terör ortaya çıkmıştır. Merkez sağ grup ve partiler ise radikal sol teröre karşı radikal dinci ve radikal milliyetçi akımları desteklemiş, radikal sol teröristlere karşı milliyetçi olan ülkücüleri tutmuştur. Böylece, gerek merkez sol gerek merkez sağ ciddi hatalar yapmışlardır.

Merkez sağ partiler genelde Türkiye-AET ilişkilerinin gelişmesinden yana tavır koymuşlardır. Örneğin, Süleyman Demirel'in merkez sağ AP hükümeti, tam üyelik için tanınan 1964-1969 yılları "hazırlık dönemi"nin bittiği 1969 yılında, bu hazırlık dönemini altı yıl daha uzatmak şıkkını kullanmamış ve doğrudan "geçiş dönemi"ne girme kararı vermiştir. AP'nin bu kararı, 1966 yılında "ortanın solu" ilkesini benimsemiş olan İ. İnönü ve CHP tarafından eleştirilmiştir (Hiç, 1972). Bilindiği gibi, geçiş dönemi gerek Türkiye'ye gerek AET tarafına birtakım yükümlülükler getiriyordu. Aralık 1968'deki Ortaklık Konseyi toplantısında Türkiye'nin geçiş dönemine girmesi kararı alınmış, buna uyarak hazırlanan Katma Protokol Kasım 1970'te kabul edilmiş, Katma Protokolün ticari hükümleri 1971'in

başından itibaren uygulanmıştır. Protokolün tamamı ise 1973'ten itibaren uygulanmaya başlamıştır (Karluk, 2007).

70'li yıllar boyunca, siyasi açıdan Türkiye'de Türkiye-AET ilişkilerinin karşıtları kuvvetlenmişlerdir. Özellikle, merkez sol eğilim içinde olan gruplar ve CHP, radikal sol düşüncenin etkisi altında, Türkiye-AET ilişkilerine karşı çıkmışlar ve bu konuda o yıllarda oldukça etkin olmuşlardır. Dinci radikal sağ ve Milli Selâmet Partisi (MSP) de kesinlikle Türkiye-AET ilişkilerine karşıydı. Öte yandan, radikal milliyetçi sağ ise, söylemde aleyhte olmakla beraber, fiili eylem ve oylamada ılımlı bir davranış içindeydi. Ancak, Türkiye-AET ilişkilerinin geliştirilmesi yanlısı olan merkez sağ gruplar ve AP düşünce ve eylem alanında o yıllarda fazla etkin olamamışlardır. Ekonomik açıdan bakıldığında ise Türkiye, 24 Ocak 1980 tarihli ekonomik programa kadar, uyguladığı ekonomi politikaları bakımından da AET ile bağdaşabilir bir yönde değildi; kişi başına milli geliri ise AET ülkelerine kıyasla çok düşüktü (Hiç, 1982).

Yukarıda da belirtildiği gibi, 1966 yılında, İ. İnönü CHP için “ortanın solu” ilkesini benimsemiş, fakat Marksist sosyalizme karşı açık tavır koymuştu. 1972 yılında, İ. İnönü yerine bu kez Bülent Ecevit başkan seçilmiş ve CHP merkez soldan ziyade fiilen radikal sol sloganları kullanmayı yeğlemiştir.

1974 yılında, B. Ecevit başkanlığındaki CHP-MSP hükümeti, başka çare kalmadığı için, Kıbrıs Türklerini korumak üzere askeri müdahale (Kıbrıs Barış Harekâtı) düzenlemek zorunda kalmıştır. Gerek AET gerek ABD temelinde bu hareketin kaçınılmazlığını görmezden gelmişlerdir. Bu nedenle, gerek Türkiye-AET gerek Türkiye-ABD ilişkilerinde ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Bu arada ABD Türkiye'ye yaptığı askeri yardımlara ambargo koymuştur. Buna, 1973-1976 yıllarındaki petrol fiyat artışlarının Türk ekonomisi üzerindeki olumsuz etkileri de eklenince, 1976 yılında, S. Demirel'in AP başkanlığındaki Birinci Milliyetçi Cephe Koalisyonu (I.MC) hükümeti, Türkiye'nin AET'ye karşı olan gümrük yükümlülüklerinin iki yıl süreyle dondurulması kararını vermek zorunda kalmıştır. 1978 seçimlerinden sonra iktidara gelen B. Ecevit'in CHP hükümeti ise 1978 yılında daha radikal bir geri adım atmış, bu yükümlülükleri beş yıl için askıya almıştır. Aynı yılda, Yunanistan ise tam üyelik için AET'ye başvurmuş ve 1981 yılında tam üyeliğe kabul edilmiştir. Bu arada, 1974'deki Kıbrıs Barış Harekâtı Yunanistan'daki askeri idarenin sonu olmuş, Yunanistan yeniden demokrasiye girdikten sonra da AET ile ilişkilerini geliştirmeye yönelmiştir (Y.K.Y.: I.,II. ve III. Ciltler, 1998; Karluk, 2007; Hiç, 2008).

Yine o dönemlerde, Necmettin Erbakan'ın liderliğindeki din istismarı yapan bir parti olan MSP de açık biçimde AET aleyhtarıydı. Alparslan Türkeş'in başkanlığındaki Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ise programında AET'ye karşı olmakla beraber, gerek AP önderliğinde kurulmuş olan Milliyetçi Cephe (MC) hükümetlerinde gerek 1979 sonrası AP azınlık hükümetini dışarıdan desteklerken, AET karşıtlığını kritik bir silah ve konu olarak ele almamış, S. Demirel ve AP yönünde, yani Türkiye-AET ilişkilerinin geliştirilmesi lehinde kararlar vermeye meyletmiştir (Y.K.Y.: I.,II. ve III. Ciltler, 1998; Hiç, 2008).

1979 yılında kurulan AP azınlık hükümeti döneminde, 1980 yılı Eylül ayı başında, Türkiye-AET ilişkileri alanında ilginç bir gelişme olmuştur: AP azınlık hükümeti önce Türkiye'nin AET'ye tam üyelik için müracaat etmesi amacıyla hazırlıklara başlamış, fakat sonra bu adımı atmaktan vazgeçmiştir. Aslında o yıllarda artan terör dolayısıyla 12 Eylül 1980 tarihinde bir askeri müdahale yapılmıştır. Bu nedenle de AET organizasyonu Türkiye-AET siyasi ilişkilerini geçici olarak dondurmıştır; ticari ve iktisadi ilişkiler ise kuşkusuz devam etmiştir.

4. 60'LI, 70'Lİ VE 80'Lİ YILLARDA AET (AT)'DE TÜRKİYE'NİN TAM ÜYELİĞİYLE İLGİLİ BAKIŞ AÇILARI

70'li yıllardan 80'li yıllara, AET gerek genişleme gerek ekonomik entegrasyonu derinleştirmek yolunda çok büyük adımlar atmıştır. Bu adımlar karşısında Türkiye'nin tam üyeliği ise daha zayıf bir duruma düşmüştür.

Önce o dönemlerde AET'nin genişleme sürecine kısaca bakacak olursak; 1973 yılında, İngiltere, İrlanda ve Danimarka EFTA'yı bırakarak AET'ye tam üye olmuş ve böylece AET üye sayısı altıdan dokuzaya yükselmiştir. Bu arada, EFTA ise, AET'ye rakip bir örgütlenme şikkı olarak, çözülmüştür. O yıllarda, Norveç de AET'ye tam üye olarak kabul edilmesine rağmen, bu ülkede yapılan referandum aleyhte sonuç verdiği için üye olmamıştır. 1981 yılında Yunanistan ve 1986 yılında ise İspanya ve Portekiz tam üye olmuşlardır. Böylece, AT'nin üye sayısı on ikiyi bulmuştur. (Ülger, 2005; Karluk, 2007)

Yine o yıllarda AT'nin derinleşme sürecine de kısaca bakarsak; Roma Anlaşmasında ekonomik açıdan hedeflenen gümrük birliği ve üretim faktörleri (emek, sermaye) serbest dolaşımı ilkeleri yetersiz kalmaya başlamıştır. Bu nedenle, 1986 yılında imzalanarak 1987 yılında yürürlüğe giren “Tek Avrupa Senedi (Yasası)” ile, 1992 yılına kadar bir “Tek Pazar” (İç Pazar) kurulması hedeflenmiştir. Tek pazar ilkesi, gümrük birliği yanında, üretim faktörleri serbest dolaşımı için daha geniş olanaklar getirmekte, ayrıca üye ülkelerin sendikal haklar, sosyal güvenlik vergi başta olmak üzere birçok ekonomik faaliyetlerinin tamamen yeknesak mevzuat içinde yürütülmesini hedeflemektedir. Kamu ihalelerine ise tüm üye ülkelerin örgütleri ve tüm firmaların katılması şartına uyulması gerekiyordu. Ayrıca, rekabet, ulaşım, tüketici politikası, malî hizmetler de ortak düzenleme alanları olarak ele alınmıştır (Ülger, 2005; Karluk, 2007).

AT'nin “Parasal Birlik” yolundaki ilk adımları da yine bu tarihlere rastlar. “Avrupa Para Sistemi” 1979 yılında yürürlüğe girmiştir. “European Currency Unit” (ECU) adını alan bu Avrupa ortak para sistemi, bütün üye devletlerin paralarından oluşan bir sepet niteliğindedir. Ülke paralarının ECU'ya karşı değerleri, ancak belirli bir bant (%2.25) içinde dalgalanabilecekti (Karluk, 2007).

5. 80'Lİ YILLARDA TÜRKİYE'DE AT (AB)'YE TAM ÜYELİKLE İLGİLİ BAKIŞ AÇILARI

Türkiye'de 1980 askeri müdahalesi 1983 yılında sona erip seçimler yapıldığı ve seçim sonucunda Turgut Özal ve Anavatan Partisi (ANAP) tek başına iktidar olduğunda, Türkiye-AT ilişkilerinin, tüm yukarıda bahsedilen etkenler ve gelişmeler dolayısıyla, çözümü çok zor duruma gelmişti. AT, Türkiye'de, seçim yapıldığı halde, demokrasiyi yetersiz kabul ederek Ankara Anlaşması çerçevesinde siyasi ilişkileri dahi yeniden başlatmaktan kaçınıyordu. Türkiye ise Ankara Anlaşması çerçevesinde yapması gerekli gümrük yükümlülükleri açısından da çok geri kalmıştı.

T. Özal, Türkiye-AT ilişkilerini geliştirmek ve daha olumlu bir yola sokmak üzere üçlü bir strateji uygulamıştır: Birincisi, Türkiye'nin Ankara Anlaşması ve Katma Protokol çerçevesindeki gümrük yükümlülüklerini tek taraflı ele alarak, bunları hızlandırmak yoluyla yerine getirmeye başlamıştır. İkincisi, askeri müdahale sona erdiği için, yine Ankara Anlaşması çerçevesinde siyasi ilişkilerin yeniden canlandırılmasını talep etmiştir. Fakat Avrupa Parlamentosu (AP) üyeleri, Türkiye'de demokrasi ve insan haklarının aksamakta olduğunu ileri sürerek, bu talebi hemen kabul etmekten kaçınmışlardı. Bunun üzerine T. Özal, üçüncü bir taktik olarak, Ankara Anlaşmasından bağımsız şekilde ve doğrudan Roma Anlaşmasına dayanarak, 1987 yılında bir Avrupa ülkesi sıfatıyla, AT'ye tam üyelik için

başvurmuştur. AP üyeleri bu başvuruyu peşinen reddetmeyerek müzakere etmeyi kabul etmişlerdir. Ne var ki, o sırada “Tek Pazar” ilkesinin tesisi için yoğun bir çalışma içinde oldukları ve tek pazarın henüz ortaya çıkmamış olması nedeniyle, Türkiye’yi veya herhangi başka bir ülkeyi henüz üye olarak ele alamayacaklarını belirtmişlerdir. Aslında bu itiraz daha çok Türkiye’ye karşı ortaya sürülmüş bulunuyordu. Nitekim, 1986 yılında AT İspanya ve Portekiz’i tam üyeliğe kabul etmişti. Buna karşın 1986 yılındaki AT Ortaklık Konseyi toplantısında – Yunanistan’ın itirazlarına rağmen – Türkiye’nin Ankara Anlaşması çerçevesinde siyasi ilişkilerinin yeniden canlandırılması konusuna daha sıcak bakmaya başlamışlardır. Buna rağmen, ne 1986 yılında ne de 1988 yılında lehte karar alınabilmiştir; olumlu karar nihayet 1992 yılında gelmiştir.

Aslında Ankara Anlaşması, ortak üyelik anlaşması nihaî hedef olarak tam üyelikten bahsetmekle beraber, bu otomatik olarak değil, her iki tarafın o andaki rızalarına ve değerlendirmelerine bağlı olarak alınacak bir karardı (Karluk, 2007). T. Özal, tüm bu zorlukları bildiği için, Türkiye-AT ilişkilerini “uzun ince bir yol” olarak nitelendirmiştir.

T. Özal’ın gümrük yükümlülüklerini yürütmesi ve siyasi ilişkileri canlandırması, daha sonra Doğru Yol Partisi ve Sosyaldemokrat Halkçı Parti (DYP-SHP) hükümet koalisyonu Başbakanı Tansu Çiller’e Türkiye-AT ilişkilerinde yeni bir adım atma olanağını sağlamıştır. 1995 yılında Türkiye-AT Ortaklık Konseyi’nin aldığı karar sonucu, Türkiye 1996 yılından itibaren AT ile gümrük birliğine girmiştir. Fakat bu karar beraberinde Türkiye için kesin bir üyelik tarihi getirmemiştir. Aslında AT ülkeleri isteselerdi, yetkili organlarından böyle bir kararı da geçirebilirlerdi; fakat buna gerek duymamışlardır. Buna karşın Kıbrıs sorununun bir an önce çözülmesi gereği vurgulanmıştır (Karluk, 2007). Demek ki, gümrük birliği kararı politik açıdan Türkiye için çok büyük bir başarı olarak gösterilemez. Gümrük birliği ile ilgili uygulamalar ve teknik ayrıntılar ise bu yazının konusu dışındadır (bilgi için: T.A.V., 2001; ve İ.M.V., 1993).

6. 90’LI VE 2000’Lİ YILLARDA AB’NİN TÜRKİYE’NİN TAM ÜYELİĞİYLE İLGİLİ BAKIŞ AÇILARI

90’lı ve 2000’li yıllarda AB’ye genişleme açısından büyük olanaklar doğmuştur: Nitekim 1995 yılında, Avusturya, Finlandiya ve İsveç AB’ye katılarak tam üye sayısını on ikiden on beşe çıkarmışlardır. 90’lı yıllarda, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) yıkılması üzerine Doğu Avrupa ve Balkanlar’da eskiden SSCB buyruğu altındaki Avrupa ülkelerinin çoğu, NATO yanında AB üyeliğine de istekli olmuşlardır. AB de bu ülkelere siyasi açıdan öncelik vermiştir. Böylece, 2004 yılında, AB’nin üye sayısı çok daha artmış, yirmi beşe çıkmıştır. 2007 yılında, Bulgaristan ve Romanya da tam üye olarak sayıyı yirmi yedi yapmışlardır. (Ülger, 2005; Karluk, 2007)

1989-1990 yıllarında SSCB’nin çökmesiyle, önce 1990’da iki Almanya (Batı Almanya ve Doğu Almanya) birleştiği için AB’nin, fiilen ülke sayısı aynı kalmakla beraber, nüfus sayısı önemli bir artış kaydetmiştir. Daha sonra 2004’de Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Slovakya; ve bunların yanında Malta ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimini (Kıbrıs olarak) tam üyeliğe kabul edilmişlerdir. AB, 2007’de ise Bulgaristan ile Romanya’yı tam üye kabul etmiştir. Ayrıca AB, Türkiye ve Hırvatistan’a da müzakere tarihi vermiştir. Türkiye’nin tam üyeliğinin gerçekleşmesi ise ertelenmektedir.

90’lı ve 2000’li yıllarda AB’ye bu kez derinleşme açısından bakacak olursak: Bu yıllarda AB genişleme yanında derinleşme konusunda da büyük mesafe katetmiştir. 1993 yılı başında, 1992 için hedeflendiği gibi, tek pazar ilkesine ulaşılmasını izleyen yıllarda, SSCB’nin çözülmüş olması dolayısıyla AB’ye tam üye olmak isteyen aday ülke sayısı arttığı için,

herşeyden önce tam üyelik konusunu sağlam ve yeknesak temellere oturtmak gerekmişti; buna para sisteminin de yeniden ele alınması dahildi. Bu esaslar, Haziran 1992'deki Maastricht Zirvesinde ve Haziran 1993'deki Kopenhag Zirvesinde alınan kararlarla sağlanmıştır.

Maastricht Zirvesinde ekonomik ve parasal birlik, ortak savunma ve dış politika uygulanması, Avrupa vatandaşlığı konuları ele alınmıştır. Ekonomik gayeler konusu, makro politikalar ve mevzuatta yeknesaklık sağlamak, piyasa ekonomisini geçerli kılmak, bölgesel kalkınmaya önem vermek, ayrıca mal, hizmet ve sermayenin serbest dolaşabildiği bir tek pazar yaratmak, sermaye hareketlerinin serbest dolaşımı ve üye ülkelerin paralarının konvertibilitesi olarak özetlenebilir. Para birliği konusunda ise yeni kurulan Avrupa Merkez Bankası para politikasını yürütmek işlevini devralmıştır, 1999 yılında *Euro* ortaya çıkmıştır ve o yıllardaki üye ülkeler tarafından tek bir para birimi olarak kabul edilmiştir. Ancak, İngiltere, eski sterlin camiası ilişkileri dolayısıyla, *Euro* sistemine girmekten kaçınmıştır. Maastricht Anlaşması ayrıca, üye ülkelerin enflasyon oranı, faiz oranı, bütçe açığı ve kamu dış borcu oranı için de sınırlamalar getirmiştir. (Karluk, 2007)

Maastricht Anlaşmasını desteklemek ve tamamlamak üzere yapılan Kopenhag Zirvesinde ise AB'ye tam üye olmak isteyen aday ülkelere üç kıstas uygulanacağı vurgulanmıştır: Birinci kıstas olarak siyasi kriterler demokrasi, insan hakları, azınlık hakları ve hukukun üstünlüğüdür. İkinci kıstas olarak ekonomik kriterler iyi işleyen bir piyasa ekonomisidir. Üçüncü kıstas ise topluluk müktesabatına uyumdur. (Karluk, 2007) AB müktesabatı, üye ülkeleri AB'ye bağlayan hukuki yapının tümünü ifade eden terimdir. Müktesabat başlıkları (fasıl) sayısı bugün otuz beştir: Malların serbest dolaşımı, kişilerin serbest dolaşımı, hizmetlerin serbest dolaşımı, şirketler hukuku, rekabet politikası, ortak tarım politikası, vb. gibi. (Ülger, 2005; Karluk, 2007) Üyelik müzakerelerine başlayan tüm aday ülkeler ile AB bu fasılları ele alır ve uyumu sağlar; gelişmeler her yıl bir gelişme raporu ile tespit edilir ve eldeki fasıllar tamamlandıkça yeni fasılların müzakeresine geçilir. Bu süreç Türkiye ile 2005 yılında başlatılmıştır.

7. 90'LI VE 2000'Lİ YILLARDA TÜRKİYE'DE AB'YE TAM ÜYELİKLE İLGİLİ BAKIŞ AÇILARI

90'lı yılların başlarındaki Maastricht ve Kopenhag Anlaşmalarıyla AB'ye tam üye olarak yeni alınacak aday ülkeler için uygulanacak kıstaslar daha açık biçimde belirlenmiş olduğu gibi, Türkiye açısından da şöyle bir sorun ortaya çıkmıştır: Aslında AB'ye tam üye olmak daha da zorlaşmış ve daha maliyetli bir duruma gelmiştir. AB'nin ayrı bir tek parası olması ve tek ekonomisi yanında ortak bir savunma ve dış politika uygulaması ABD'nin örnek alındığına delil kabul edilebilir. Fakat bu kıstaslar AB ülkelerinin Türkiye'ye bakış açısını da olumsuz etkilemiştir. Ayrıca, ekonomik kıstas olarak iyi işleyen bir piyasa ekonomisi kriteri, eski sosyalist ülkeler için önemli olduğu kadar, Türkiye'de sol eğilim açısından da anlamlı bir noktadır.

Nitekim, Temmuz 1997 yılında AB perspektifi "Gündem 2000" adı altında ortaya konulduğunda, Türkiye'nin genişlemeye dahil edilemeyeceği öne sürülmüştü ve Türkiye'ye aday ülkeler kapsamında yer verilmemişti. Aralık 1997'deki Lüksemburg Zirvesinde ise Türkiye yine dışlanmıştı. Şöyle ki, Türkiye yine aday ülke kabul edilmemiş, ancak "üyelğe kabul edilmeye ehil" bir ülke olduğu, fakat ilişkileri yeni bir çerçeveye oturtmak gereği vurgulanmıştı.

1999 yılında iktidara gelerek 2002 yılı seçimlerine kadar iktidarı yürüten B. Ecevit başbakanlığındaki Demokratik Sol Parti - Milliyetçi Hareket Partisi - Anavatan Partisi (DSP-

MHP-ANAP) hükümet koalisyonu bir taraftan 2001 yılı iktisadi kriziyle boğuşmuş ve IMF ile *stand-by* anlaşması yaparak bu anlaşmayı uygulamış, diğer yandan da büyük bir gayret içinde bir çok siyasi reformlar gerçekleştirmiştir. Böylece, Aralık 1999'daki Helsinki Zirvesinde alınan kararlar nihayet Türkiye'ye aday ülke statüsü tanınmıştır. Bu adım, o günün şartları için çok büyük bir çalışma sonucu olduğu gibi, CHP ve B. Ecevit'in 1978 yılındaki tutumundan tamamen farklıydı. B. Ecevit'in tutumu artık fiilen radikal sol değil, tamamen gerçek bir merkez sol tutum olarak kabul edilebilir (Hiç, 2008).

Demek ki, gerek Mesut Yılmaz başbakanlığında 1997-1999 yıllarında iktidarda olan ANASOL-D hükümet koalisyonu (ANAP, DSP ve Demokratik Türkiye Partisi: DTP) gerek özellikle DSP ve B. Ecevit'in başını çektiği 1999-2002 yıllarında iktidarda olan DSP-MHP-ANAP hükümet koalisyonunun yaptığı siyasi reformlar AB'nin Türkiye'ye olan bakış açısının tamamen değişmesini sağlayabilmiştir. (Bu reformların ayrıntıları için: Karluk, 2007; Hiç, 2008)

İlginçtir ki, 2002 yılı seçimlerinde iktidara gelen dinî kökenli Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümeti de, yine bir taraftan IMF'in önerdiği ekonomik reformlara devam ederken, diğer taraftan yine AB tarafından öngörülen politik reformlara etkinlikle devam etmiştir. Öyle ki, AKP ileri gelenleri gerek ABD gerek AB ülkeleri devlet adamlarıyla yakın ilişkiler ve işbirliği kurabilmişlerdir. Neticede, Aralık 2004 yılında yapılan Brüksel Zirvesinde uzun tartışmalar sonucunda Türkiye ile tam üyelik için müzakerelere 3 Ekim 2005 tarihinde başlanması kararı alınmıştır. (Dikkaya, 2006; Karluk, 2007)

Fakat başarı bu noktaya kadar devam etmiş; sonraki tarihlerde ise AKP hükümeti AB'nin öngördüğü reformları yapmak konusunda belirgin bir yavaşlama göstermiştir. Sonuçta, halen müzakere dosyası (fasıl) sayısı dahi çok az ve önemsiz konularda kalmıştır. (Burada müzakere açılan fasılların tam üyelik için hayati önem taşımadığının belirtilmesiyle yetinilecektir; açılan fasıllar hakkında ayrıntılı bilgi verilmeyecektir. Ayrıntılar için: Karluk, 2007) Buna karşın gerek müzakere tarihi alınmasından sonra gerek özellikle 2007 yılı seçimlerinden sonra AKP dikkatlerini cumhurbaşkanı seçimi, türban yasağının kaldırılması gibi konulara yönelmiş gözükmemektedir. Örneğin, AB'nin gerekli gördüğü, Ceza Kanunu m. 301'in kaldırılması veya düzeltilmesi dahi ele alınmamıştır. Bir ihtimalle, PKK terörü ve Kuzey Irak'a yapılan askeri harekât AKP'nin dikkatlerini siyasi reformlardan uzaklaştırmış olabilir.

2007 yılında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının Anayasada mevcut hükümlere dayanarak anti-laik eylemler dolayısıyla AKP'nin kapatılması için Anayasa Mahkemesine dava açması karşısında AKP hükümeti, Türkiye'de bu kapatılma aleyhine olduklarını belirtmeleri için AB yetkililerini yardıma çağırılmış ve bu yardımı sağlamıştır. Buna karşılık, AKP hükümeti siyasi reformları hızlandırmaya çalışmıştır, fakat Anayasa Mahkemesinin kapatmama kararı sonrasında ise bu reform çabalarını yavaşlatmıştır. Bu nedenle AB, Türkiye ile olan müzakere başlıkları (fasıl) sayısını azaltmış ve açılmış olan fasıl sayısını 8 olarak dondurmıştır. Tam üyelik ve özellikle ekonomik entegrasyon açısından asıl önemli olan başlıklar müzakere dışında bırakılmış bulunmaktadır: Malların serbest dolaşımı, taşımacılık, tarım, gümrük birliği, vb. gibi. (Karluk, 2007). Muhtemelen, tansiyonun azaltılması amacıyla, Aralık 2008'de müzakere listesine, biri serbest sermaye dolaşımı olmak üzere, 2 fasıl daha eklenmiştir. Böylece, müzakere açılan fasıl sayısı 10'a çıkmıştır; toplam fasıl sayısı ise yukarıda belirtildiği gibi 35'tir.

AB, müzakere başlıklarının azaltılmasında, Türkiye'de reform çalışmalarının yavaşlaması yanında, Türkiye'nin, AB üyeliği şartı gereği, liman ve havaalanlarını AB'ye tam üye kabul edilmiş bulunan Kıbrıs Cumhuriyeti'ne (Kıbrıs Rum İdaresine) açmamasını göstermektedir.

8. SON YILLARDA AB İÇİNDE TÜRKİYE'NİN AB'YE TAM ÜYELİĞİNE KARŞI GELİŞME VE GÖRÜŞLER

Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği konusunda bu kadar mesafe alınmasına rağmen, yine de gerçekleşmediği gibi gerçekleşme tarihi yine ertelenmiş görünmektedir. Bu olumsuz durumun önemli birçok nedeni vardır. Aşağıda, AB açısından bakılınca görülen ve özellikle son zamanlarda ortaya çıkan başlıca olumsuz nedenler sıralanmaktadır:

Almanya'daki Türk işçi ve göçmenlerin bir kısmının Almanya'ya uyum sağlayamamaları ve kendi içlerine kapanık yaşamaları özellikle Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği konusunda, yine özellikle Almanya'da duyulan şüpheleri arttırmıştır. (Buna karşın Türk işçi ve göçmenlerin açısından daha objektif ve detaylı perspektif ve analiz için: Şen, 2007)

Türkiye nüfusu çok büyük olan bir ülkedir; dolayısıyla Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği gerçekleştiğinde, Avrupa Parlamentosu (AP) başta olmak üzere, tüm AB organlarında ve alınacak tüm kararlarda Türkiye büyük bir ağırlığa sahip olacaktır. Türkiye'nin nüfusunu ve AB'ye getireceği ağır yükü şu kıyaslamayla belirtebiliriz: Türkiye'nin toplam nüfusu, 2004 yılında tam üyeliğe kabul edilen 10 Doğu Avrupa ve Balkan ülkesinin nüfuslarının toplamının çok az daha altındadır. Bu durumda, Türkiye'nin tam üyeliği ile bölgesel kalkınma fonları, tarım subvansiyonları payları, vb. büyük değişmelere uğrayacaktır. İlginçtir ki, son yıllarda AB tarım subvansiyonlarını azaltmış, bu da AB ülkelerindeki çiftçileri piyasa ekonomisine yöneltmiştir. Ancak, AB liderliğinde başı çeken ülkelere birisi olan Fransa tarıma verilen subvansiyonların devamından yanadır.

AB, yine yüksek nüfusu dolayısıyla, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği gerçekleştiğinde, Türkiye'den gelecek olan işçi ve işgücü akımından çekinmektedir. Gerçi, yaşlanan Avrupa nüfusunun genç çalışanlara ve kimsenin yapmak istemediği işleri yaptırmaya ihtiyacı vardır; fakat bunu Türkiye'den karşılamayı, yukarıda da belirtilen sebepler dolayısıyla pek tercih etmemektedir.

Kıbrıs meselesinde kesin bir sonuca varılamaması, AB ülkelerince daha çok Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin uzlaşmaz bir tutumu olarak kabul edilmekte, Türkiye'den bu konuda bir "düzeltme" beklenmektedir. AB'nin bu yorumu ve tutumu aslında objektif değildir.

Türkiye'nin coğrafi sınırları, AB'yi Orta Doğu'ya, yani istikrarsız ve Avrupa ile ilgili olmayan bölgelere taşımış olacaktır.

Türkiye kendi içinde, PKK terörü ve Kürt sorunu, irtica gibi tehlikelerle karşı karşıya bulunmaktadır. Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin gerçekleşmesi, bu sorunları ağır biçimde AB'ye taşıyacaktır. Halbuki bugün için AB bu konularda sadece uzaktan, Avrupa insan haklarına ve azınlık haklarına dayalı kistaslar vermekle yetinmekte ve bunlara uyulmasını istemektedir. AB, bu yaklaşımının çözüme ulaşmak için gerçekçi ve yeterli olmadığı noktasını anlamış gözükmemektedir.

Genelde, tek pazar ilkesinden (1987) ve Maastricht (1992) ve Kopenhag (1993) Anlaşmalarından bu yana, AB'nin daha yoğun bir ekonomik entegrasyon, bunun yanında ortak para (1999), ortak savunma ve dış işleri gibi ilkeler kabul etmesi Avrupalıların Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini daha uzak görmeleri yönünde etkiler yaratmış olabilir.

İlk yıllarda Türkiye'nin AET üyeliğine tereddütlerle bakan ABD, 90'lı yıllardan bu yana devamlı Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği lehinde ağırlık koymuş ve çok defa, İngiltere kanalının da eklenmesiyle, etkin olabilmiştir (örneğin: Aralık 2004'de Brüksel'de 3 Ekim 2005 olarak müzakere tarihi alınmasında). Fakat aksine bu konu Avrupalıların, özellikle birçok Fransız yetkilinin, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğiyle ilgili tereddütlerini arttırmış olabilir.

SSCB'nin yıkılması ve ortaya çıkan çok sayıda bağımsız Doğu Avrupa ve Balkan ülkelerinin AB'ye yönelmesi karşısında, daha önce de işaret edildiği gibi, kesinlikle AB'nin öncelikleri değişmiştir. AB öncelikle (yine Hristiyan olan) bu ülkeleri yeniden komünizme dönmelerini engellemek gibi “politik” nedenlerle tam üye olarak kabul etmeyi, böylece onların geleceğini teminat altına almayı Türkiye'nin tam üye yapılmasına karşı tercih etmiş ve öncelik vermiştir. Söz konusu ülkelerin çoğu gerek ekonomik düzey gerek demokrasi açısından Türkiye'nin gerisindedir. Fakat Türkiye'den çok daha sonra müracaat edip çok daha önce (2004) tam üye olmuşlar ve üyeliğin ekonomik faydalarından (örneğin: mali fon akışı, doğrudan özel yatırımlar) yararlanmaya başlamışlardır.

Son yıllarda dünyada izlenen İslami terör ve katı İslami yorumlar ve birçok AB ülkesindeki Müslüman göçmenlerin ve işçilerin yarattıkları sorunlar kaçınılmaz olarak İslama ve Müslümanlara karşı, Fransa başta olmak üzere, Avrupalılar arasında bir antipati ve çekinme yaratmıştır. İslami terör, Eylül 11, 2001'de New York'ta El Kaide tarafından iki meşhur ticaret kulesinin intihar uçakları tarafından yakılıp yıkılmasıyla ön plana çıkmıştır. Afganistan, Pakistan, Lübnan ve Filistin'deki katı yorumcu terörist İslami örgütler, ılımlı davranan, yani “normal” olan, Müslüman halk arasında dahi bu İslami terör örgütlerine karşı endişe ve çekince yaratmışlardır.

Bunun yanında, son yıllarda ve özellikle AKP döneminde Türkiye'nin belirgin bir şekilde Müslümanlığa yönelmesi, birçok AB'li ve ABD'li tarafından “ılımlı İslam” olarak kabul görürken bir kısım AB'lileri ise Türkiye'nin geleceği konusunda kuşkulandırmaktadır. Aslında, diğer taraftan 2008 küresel finansal kriz sonucu Türkiye'nin en çok iktisadi ilişki içinde olduğu AB ülkeleri ekonomik zorluklarla karşılaştığı için Türkiye haliyle diğer ülkeler ve ülke gruplarıyla iktisadi ilişkilerini geliştirmek zorunda kalmıştır.

Diğer taraftan, Avrupa'da ise Hristiyanlık eski yıllara kıyasla daha ağır basmaktadır. Bu da, Türkiye ile Avrupa arasındaki din farkının önemli bir etken olarak ortaya çıkmasında rol oynamıştır. Bu etkiyle birçok AB'liler, özellikle muhafazakâr partiler, Türk halkının çoğunluğunun Müslüman olmasından ve İslam kültür ve zihniyetinin ise farklı olduğu noktasından hareketle endişe duymaktadır. Vatikan'daki Roma Katolik Kilise'sinin ruhani lideri Papa 16. Benedictus'un Kasım 2006'da Türkiye'ye yaptığı ziyaret ve bu ziyaretin başarısı, yüksek dereceli Müslüman ve Hristiyan birçok din adamlarının yaptıkları toplantılar bu olumsuz endişeleri tamamen silememiştir.

Yukarıda bahsedilen tüm bu faktörlerin etkisiyle, özellikle Fransa'da ve Almanya'da merkez sağ partiler bugün için kesinlikle Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini ertelemeye çalışmakta ve isteksiz davranmaktadırlar. Bu tutum özellikle bugünkü Fransız Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy, daha önce de Jacques Chirac için söz konusu olmuştur. J. Chirac, Türkiye'nin tam üyeliğinin referandumuna tabi tutulacağını vurgulamıştır; neden olarak ise yeni hazırlanan AB Anayasasında tüm yeni alınacak üyeler için referandum şartı getirileceğini ileri sürmüştür. N. Sarkozy ise çok kereler Türkiye'nin AB'ye tam üye olmaması gerektiğini açık olarak beyan etmiştir. N. Sarkozy, bu arada 2008 yılında, bir Akdeniz projesi ortaya atmış ve Türkiye'yi bu gruba dahil görmek istediğini belirtmiştir. Fakat Türk (AKP) hükümeti AB'ye tam üyelik üzerinde ısrarlı olduğunu beyan etmiş, Akdeniz projesini alternatif kabul etmeyeceğini belirtmiştir.

Almanya Başbakanı Angela Merkel de Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine karşıdır. Fakat A. Merkel, AB'nin Türkiye ile tam üyelik müzakerelerini yürütmesine karşı çıkılmayacağını, AB'nin bu konuda bağlayıcı karar almış bulunduğunu vurgulamaktadır. Ne var ki, temelde gerek A. Merkel gerek AB ülkelerindeki merkez sağ kanat Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine karşı isteksizdir.

Ülke olarak, Fransa ve Almanya'nın yanında, Avusturya da Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine karşıt bir tutum içindedir; hatta, bu konuda Almanya'dan da daha keskin görünmektedir. Avusturya'nın bu davranışında bir ihtimalle Osmanlı dönemi tarihinin etkileri rol oynuyor olabilir.

AB ülkelerindeki merkez sol kanadın görüşleri ise uzun vadede daha tutarlıdır. Merkez sol gruba göre, Türkiye, çoğunluğunun Müslüman olmasına rağmen, demokrasi, insan hakları, azınlık hakları, hukuk devleti olmak konularında AB kıstaslarını tam olarak uygulamaya başladığı takdirde AB'ye tam üyeliğe alınabilir. Liberaller ve özellikle Yeşiller de Sosyal Demokratların bu görüşünü paylaşmaktadırlar.

Diğer taraftan, Yunanistan, on bir yıl boyunca merkez sol grup iktidardayken strateji değiştirmiş ve Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini desteklemeye başlamıştı. Fakat bu desteğin yoğunluğu ve etkileri sınırlı kalmaya mahkumdu. Nitekim bu kere 2004 yılından itibaren merkez sağ Kostas Karamanlis Başbakan olunca, Yunanistan'ın karşıt tutumu yeniden devam etmiştir. K. Karamanlis, bu tutumuna sebep olarak yine Kıbrıs meselesini göstermektedir. Son yıllarda iktidara gelen George Papandreou ve merkez sol hükümet ise Türkiye'nin tam üyeliği lehinde olmakla beraber bu kez 2008 küresel kriz sonrası Yunanistan ekonomisinin karşılaştığı sorunlarla boğuşmaktadır.

9. SON YILLARDA TÜRKİYE İÇİNDE AB'YE TAM ÜYELİĞE KARŞIT GELİŞME VE GÖRÜŞLER

Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği son yıllarda ve günümüzde Türkiye içinde de ciddi birçok olumsuz etkenlerle karşılaşmaktadır. Bunların bir kısmı, Türkiye'deki partilerin Türkiye-AB ilişkilerine gerçek bakış açısıyla ilgilidir. Diğer, daha önemlileri ise, AB'nin Türkiye ile ilgili kritik meselelerde şimdiye kadar ciddi, objektif, anlayışlı davranmadığı ve çifte standart kullanmış olmasıyla ilgilidir. Hatta kamuoyu yoklamalarında son yıllarda Türk halkının AB'ye olan eğiliminin azaldığı görülmektedir. Türkiye açısından bakılınca görülen başlıca olumsuz nedenler aşağıdaki noktalarda özetlenmiştir:

Birinci sorun, AKP hükümetinin Türkiye-AB ilişkileri konusundaki tutumuyla ilgilidir. Gerçekten AKP, 2002 yılında iktidara geldikten sonra, merkez sağ ekonomi programları uygulayacağını ön plana çıkartmak gayesiyle, IMF ile *stand-by* ilişkileri çerçevesinde ekonomik düzeltme ve reformlar yapmak yanında, 1992 Maastricht ve 1993 Kopenhag Anlaşmaları uyarınca siyasi reformlara da etkinlikle devam etmiş; 2004 Brüksel Zirvesinde çok çetin tartışmalar sonucu üyelik müzakerelerinin başlaması konusunda kesin bir tarih alabilmişti. Fakat AKP daha sonra ve özellikle 2007 yılı seçimlerini izleyerek, AB ile ilgili reformları aksatmaya başlamıştır. Bu da, Türkiye'de bir çok aydın ve gözlemcinin, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği konusunda AKP'nin yeterince samimi ve ciddi olmadığı yönünde yorum yapmalarına neden olmuştur. Bu olumsuz yorumlara rağmen aslında AKP, uyguladığı dış politika ve ekonomi politikaları sonucu, gerek ABD'nin gerek AB'nin devlet adamlarının güven ve desteğini kazanmıştır. Aksine, özellikle merkez sağ partiler çöktüğü gibi, merkez sol olarak CHP ise son yıllara kadar politika söylemleri ile gerek ABD'yi gerek AB ülkelerini uzaklaştırmıştır. Ancak son yıllarda özellikle CHP, AB ile iletişim ve bağlarını kuvvetlendirme çabasına girmiştir.

Diğer taraftan, AB'nin AKP hükümetine destek vermesi, bu kere CHP ve diğer politik parti üyelerinin AB-Türkiye ilişkilerine şüpheyle bakmasına yol açmıştır. Gerçekten de birçok olayda AB yetkilileri açıkça AKP yanında yer almışlardır. Bunun en belirgin örneği, 14 Mart 2008'de Yargıtay Başsavcısı'nın AKP'nin irticai faaliyetleri dolayısıyla kapatılması için Anayasa Mahkemesi'ne başvurması olayında olmuştur. Bu olay karşısında, gerek ABD gerek

AB yetkileri derhal AKP'ye destek vermeye koşmuşlar; parti kapatılmasının söz konusu edilmemesi gereğini, aksi halde Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin sekteye uğrayacağını ifade etmişlerdir. Fakat AB yetkilileri bu iddiaları yaparken, kendi ülkelerinde de parti yasakları ve kapatılması olaylarının olduğunu hesaba katmamışlardır. Halbuki, Almanya'da komünist parti ve nasyonal sosyalist parti kurulamaz; İspanya'da ETA'yı (Basque Homeland and Freedom) destekleyen parti kapatılmıştır; Avusturya'da radikal sağ Jörg Heider iktidardan indirilmiştir. Ayrıca, yine Türkiye'de, Demokrasi Partisi (DEP) ve Demokratik Halk Partisi (DEHAP) için kapatılma söz konusu olduğunda AB'den kimse itiraz etmemiştir (Hiç, 2008). Laikliğin Türk Anayasasının değiştirilemez, yumuşatılamaz ilkesi olduğu, gerek irticai gerek etnik faaliyet gösteren partilerin kapatılacağı yönünde Anayasa'da açık hüküm olduğu ve hatta bu hükmün – kapatma konusu biraz zorlaştırılarak da olsa – AKP iktidarı döneminde de devam ederek günümüze kadar geldiği, AKP sözcüleri yanında AB sözcüleri tarafından da unutulmuş, hesaba katılmamıştır. Bu da, bugüne kadar, AB'yi objektiflik ve inandırıcı olmaktan uzaklaştırmış ve AB'ye sadece AKP'nin destekçisi görünümü vermiştir.

İkinci grup sorun olarak daha da büyük şüpheler, AB'nin Türkiye'nin kritik meseleleriyle ilgili görüş ve tavsiyelerinde ortaya çıkmaktadır. Bu konulardan birincisi Kıbrıs konusudur. Kıbrıs'ta, 1974 yılında Türkiye'nin askeri müdahaleden (Kıbrıs Barış Harekâtı) başka çaresi kalmadığı, çünkü o dönemde Kıbrıs'lı Türklerin öldürüldüğü ve adanın Yunanistan'a bağlanmasına çalışıldığı tamamen unutulmakta, sanki Türkiye hiçbir sebep yokken işgalci olmuş gibi davranılmaktadır. Kıbrıs sorunu için kalıcı bir çözüm konusunda Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin talepleri AB tarafından pek hesaba katılmamakta, mesele daha çok Kıbrıs'lı Rumların açısından ve onların talepleri çerçevesinde ele alınmaktadır. Kıbrıs'ın (Kıbrıs Rum Kesiminin) 2004 yılında gerçekleşecek AB'ye tam üyeliği vaad edilirken, konunun çözüme bağlanması hususunda baskı yine daha çok Türkiye'ye yapılmıştır. Nitekim AB'nin Kıbrıs'ın (Kıbrıs Rum Kesiminin) tam üye alınabilmesi için iç sorununun çözümlenmesi şartını kaldırması, Yunanistan'ın ve Kıbrıs Rum İdaresinin çözüme karşı tutumunu kuvvetlendirmiştir (Kramer, Mayıs 2005, Eylül 2005). Nitekim 2004 yılında Kıbrıs Rum Kesimi yapılan referandumda Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'ın planına "hayır" dediği halde, aynı yıl otomatik olarak AB'ye tam üyeliğe alınmıştır. Türk tarafı Annan Planı'na "evet" dediği için ise Türk tarafıyla da ilişkilerin açılması yönünde sözler söylenmiş, fakat bugüne kadar bu sözler dahi ciddi şekilde yerine getirilmemiştir. Bu olayları uzun süredir izleyen birçok aydın ve uzman, yine uzun süredir AB'nin Türkiye'nin tam üyeliği konusunda samimi olmadığı ve hiçbir zaman olmayacağı kanaatine ulaşmıştır (örneğin: Manisalı, 2001). Son yıllarda AKP hükümetinin AB tam üyeliği için gerekli reformları gevşetmesinde, Türk liman ve havaalanlarının AB üyesi Kıbrıs Rum Kesimine açılması şartının AB tarafından talep edilmesi, hükümetin ise önce Kıbrıs sorununun çözülmesinin gerektiğinde ısrar etmesinin önemli bir rolü vardır.

Bu konulardan ikincisi olarak, AB'nin Türkiye'ye karşı duygusuzluğu ve çifte standardı kendini PKK (Kürdistan İşçi Partisi) terörü ve Kürt sorunu meselesinde de göstermiştir. Kuşkusuz, Türkiye'nin Kürt sorunu sadece askeri mücadele ve PKK ile silahlı çatışmayla bitirilemez; bunun yanında siyasi çözüm (demokratik haklar) ve aynı zamanda ekonomik çözüm de (bölgede istihdam olanakları yaratılması) gereklidir. Bu kadar Türk ve Kürt kökenli vatandaşımızın PKK terörist olayları sonucu ölümünden sonra AB yetkilileri Türk hükümetinin PKK ile temas kurması yolları bulması - örneğin: Demokratik Toplum Partisi (DTP) ile temas - tavsiye etmektedirler. AB tarafından önerilen ve yapılan siyasi reformların bir kısmı çok doğru olmakla beraber, Türk hükümetinin görüşüne göre bu mesele insan hakları ve demokrasi çerçevesi içinde ele alınmalıdır. Buna karşın örneğin, ülkenin bölgelere

ayrılması, bu bölgelere otonomi verilmesi tehlikeli sayılacak nitelikte bir siyasi reform olur ve kabul edilemez. Ayrıca, AB yetkilileri Türk parlamentosunda Kürt kökenli vatandaş nüfusunun oranının çok üstünde Kürt kökenli milletvekili olduğunu da görmek istememektedir. Daha da vahimi, AB kendi ülkelerinde PKK'nın faaliyet göstermesine, para toplanmasına uzun süre göz yummuş, PKK propagandası yapan radyo istasyonları kurulmasına ses çıkartmamıştır. AB'nin bu gibi yanlış tutumları ancak son yıllarda değişmiş bulunmaktadır.

Üçüncü olarak, AB ülkeleri, benzer tek taraflılığı 1915 yılı trajik Ermeni konusunda da göstermiştir. AP (Avrupa Parlamentosu) “Ermeni soykırımını” kabul etmiş; fakat bunu, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra değil de Osmanlı dönemine ait bir zamanda olduğu için, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini engelleyecek bir sorun olarak görmemiştir. Fransa, Türkiye'nin “Ermeni soykırımı” yaptığını kendi parlamentosunda kabul etmiş; halbuki kendileriyle ilgili “Cezayir soykırımı” konusu gelince de, bu kere “Soykırım meselesine parlamento ve siyasetçiler değil, tarihçiler karar verir” diyebilmiştir. AB üyesi olmayan ve örnek demokrasi olarak gösterilen İsviçre'de ise “Soykırım yoktur” demek dahi kanunen cezaya tabidir. Vatikan da, 1915 olayının bir “soykırım” olduğunu kabul etmektedir. Bunlara karşın mevcut vesikalara dayanan Türk tezine göre, bağımsızlıklarını kazanmak gayesiyle önce Ermeniler ayaklanarak Türkleri öldürmeye başlamışlar, camileri yakmışlar, çok sayıda insanları katletmişler, hatta birçok köyü haritadan silmişlerdir. Bu ayaklanma, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğuna kuzey-doğudan saldırmasıyla birlikte yürümüştür. Bunun üzerine, o zamanki Dahiliye Nazırı Talat Paşa, doğudaki Ermeniler için zorunlu tehcir uygulamıştır. Zorunlu tehcir sırasında Ermeniler büyük zaiyat vermiştir; olaylar trajiktir fakat “soykırım” değildir. (Uras, 1988; Elekdağ, 2001; Hacaloğlu, 2001) Basit mesele şudur: Avrupa'da ve özellikle Fransa'da Türkiye'den kaçan Ermeniler (diaspora) birkaç nesilden beri vardır; bunlar bir “soykırım efsanesi” yaratmışlardır ve oy ağırlığıyla da siyasette istediklerini yaptırmışlardır. Buna karşın örneğin, ABD'de de Ermeni asıllı Amerikalı (diaspora) olmakla beraber, bunların Türkiye'ye karşı olumsuz tutumları bugüne kadar, ABD'deki daha da etkin olan İsrail lobisiyle karşılanmıştır. En son, California senato seçimlerinde, California'da çok sayıda mevcut olan Ermenilerin de oylarıyla senatörlüğü kazanan Demokrat Partili Nancy Pelosi, “Ermeni soykırımı” konusunu senatoya taşıyacağını vaatlemiştir. Fakat Türkiye'nin politik ağırlığını hesaba katan George W. Bush idaresinin ısrarıyla ve diğer senatörlerin Amerikan idaresinin bu görüşüne katılmasıyla ve aynı zamanda eski, duayen ve objektif görüşlü dış işleri sekreterlerinin ikazları sonucu, N. Pelosi “Ermeni soykırımı tasarısını” meclise getirmek teşebbüsünden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Ne var ki, bu gibi emniyet subapları AB'de mevcut değildir. Fakat bu kere ABD başkanlık seçiminde Demokrat Parti adayı olarak başarı kazanarak Başkan olan Barack Obama, seçim boyunca “Ermeni soykırımını” tanıyacağı vaadinde bulunmuştur. B. Obama başkanlık döneminde Türkiye-ABD ilişkilerini yeniden gözden geçirerek bu vaadinden vazgeçmiş; olayları “trajik” olarak değerlendirmekle yetinmiştir. Buna karşın Davos toplantısı ve Başbakan R.T. Erdoğan'ın İsrail Cumhurbaşkanı Shimon Peres ile münakaşası ve bu noktadan sonra gerginleşmeye başlayan Türk-İsrail ilişkileri, ABD'deki Musevi lobisinin Türkiye'ye desteğini azaltması sonucunu verirse ileriki yıllarda ciddi sorunlar doğabilir. Fakat gerek ABD gerek Türkiye ve gerek İsrail hükümetleri bu gerginliği azaltmak yolunda çaba göstermeye çalışmaktadırlar.

10. SONUÇ

Türkiye, üyelik için 1959 yılında müracaat etmiş, 1963 yılında Ankara Anlaşması ile ortak üyelik hakkı elde etmiş, 1996 yılında tam üyelik müzakere tarihi almadan gümrük

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 25 Temmuz – Ağustos 2011

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

birliğine girmiş, 1999 yılında aday üyeliğe kabul edilmiş, 2006 yılında ise tam üyelik için müzakerelere başlamıştır. Demek ki, aradan yarım asır geçtiği halde hâlâ tam üyelik hakkını elde edememiştir. Bugün dahi Türkiye'nin tam üyeliği gerçekleştirilmesi AB tarafından ertelenmektedir. Buna karşın gerek demokrasi gerek ekonomik seviye açısından Türkiye'nin gerisinde olan bazı Doğu Avrupa ülkeleri Türkiye'den çok daha sonra üyeliğe müracaat etmekle beraber Türkiye'den çok önce tam üye olmuşlardır. Bu gecikmenin arkasında gerek eski yıllarda gerek son yıllarda çeşitli sebepler yatmaktadır.

Eski yıllarda, Türkiye'nin tam üyeliğinin ileri tarihlere ertelenmesinde AB açısından başlıca şu gibi sebepler rol oynamıştır: Türkiye'nin ekonomik seviye olarak Avrupa ülkelerine kıyasla çok geri olması; buna karşın nüfus fazlalığı dolayısıyla tam üyelik durumunda özellikle Almanya'nın Türkiye'den gelecek işçi akımından endişe duyması; Yunanistan'ın o dönemde Türkiye'nin tam üyeliği konusundaki olumsuz tutumu ve üye olduktan sonraki veto hakkı.

Son yıllarda ise, Türkiye'nin gümrük birliğine girmesine, aday ülke olmasına, son aşama olarak tam üyelik için müzakere tarihi almasına ve tam üyelikle ilgili müzakerelerin başlamasına rağmen, tam üyelik hâlâ uzak bir tarih olarak görünmektedir. Gerek AB'de gerek Türkiye'de ortaya çıkan bir çok etken bu olumsuz gelişmede rol oynamıştır ve olumsuz ortam devam etmektedir.

AB açısından bakacak olursak, olumlu hukuki adımlara rağmen, kamuoyunun ve AB hükümetlerinin ve AB yetkililerinin bir kısmının Türkiye'ye karşı bu olumsuz davranışı başlıca şu gibi sebeplerle açıklanabilir: AB'nin sadece bir gümrük birliği olmaktan ileri bir ekonomik entegrasyona ve bir siyasi birlik hedefine yönelmesi, ve Türkiye'nin bu çerçeveye kolay oturamayacağı yolundaki endişeler. Özellikle son yıllarda El Kaide'nin başı çektiği İslami terör AB ülkelerindeki özellikle muhafazakâr ve merkez sağ eğilimli partilerde İslam ülkelerine karşı bir çekince ve endişe yaratmıştır. Diğer taraftan SSCB'nin 1991 yılında yıkılması ve Doğu Avrupa ve Balkan ülkelerinin bağımsızlıklarını alması karşısında AB önceliği bu ülkeleri üye yapmaya vermiş, buna karşın Türkiye'nin tam üyeliğine verdiği önem fiilen azalmıştır. Türkiye'nin nüfusunun büyüklüğü nedeniyle tam üye olduğu takdirde AB siyasi organlarında alacağı pay da ayrı bir endişe kaynağıdır. Tam üyelik müzakerelerinin aksamasında ise ayrıca Türk hükümetinin AB üyeliği için yapması gerekli reformların hızını azaltması ve AB tam üyesi olan Kıbrıs Rum Kesimine limanlarını ve havaalanlarını açmaması da ayrıca sebep veya bahane olarak öne sürülmektedir.

Türkiye açısından bakacak olursak, tam üyeliğe götüren reformların yavaşlaması, Türkiye'nin ekonomik bakımdan AB dışında, diğer ülkelere yönelmesinin de çeşitli önemli nedenleri vardır: Birçok AB üyesi ülke başkanlarının, özellikle Fransız N. Sarkozy başta olmak üzere, alenen Türkiye'nin tam üyeliği aleyhinde konuşmaları; AB'nin Kıbrıs konusunda bitaraf hareket etmemiş olması; öyle ki, Türkiye'nin önce Kıbrıs sorununun çözülmesi gerektiğini ve Kıbrıs Rum Kesimine limanlarını ve havaalanlarını ancak ondan sonra açacağını belirtmesine rağmen AB'nin bu konuda hiçbir ciddi adım atmamış olması; diğer taraftan 2008 küresel finansal kriz dolayısıyla AB ülkelerinin ekonomik sıkıntıya düşmeleri karşısında Türkiye'nin başta Rusya, Orta Doğu ülkeleri, hatta Çin'e kadar diğer ülke ve ülke gruplarıyla ekonomik ilişkiler kurmak zorunda kalması ve bunun sonucunda ekonomik yönden AB'nin öneminin azalması.

Tüm bu olumsuz etkenler nedeniyle Türkiye'nin AB tam üyeliği yolunda üyelik müzakerelerinin tamamlanması, imkânsız olmasa bile, daha hâlâ uzun bir zaman alacağına benzetilmektedir. Tam üyelik için gereken zaman ancak ileriki yıllarda bazı konularda değişme olursa kısalabilir: AB açısından, bu ülkelerin Türkiye ekonomisinin dinamizmini ve genç

nüfusunun yaratacağı avantajları daha iyi anlamasıdır. Bu yönde son yıllarda birçok AB ülkeleri ve AB üst düzey yetkilileri olumlu beyanlar vermeye başlamışlardır. Türkiye açısından ise birinci şart, AKP'nin günlük yurtiçi siyasetten sıyrılarak AB tam üyeliği için gerekli siyasi reformların gerçekleştirilmesine yeniden hız vermesidir. İkinci şart ise, CHP'nin AB ile arasındaki kopukluğun giderilmesidir. Bu konuda son yıllarda olumlu gelişmeler kaydedildiği görülmektedir.

Gerek AB'deki gerek Türkiye'deki bu gelişmelerin ileride hız kazanarak devam etmesi Türkiye'yi daha yakın bir tarihte tam üye yapabilir. Aksi halde tarih yine ertelenecektir.

KAYNAKÇA

- ed. DİKKAYA, Mehmet (2006), **AB Yolunda Türkiye: Müzakere Sürecinin Ekonomi Politikası**, Alfa Aktüel, İstanbul.
- ELEKDAĞ, Şükrü (2001), “*Armenian Question*”, Journal of Armenian Studies, Trafiker Ltd.Şti., Ankara.
- ed. GUMPEL, Werner (1979), **Die Türkei auf dem Weg in die EG**, R.Oldenbourg Verlag, München, Almanya.
- GÜRÜN, Kamran (1991), **Ermeni Dosyası**, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- HACALOĞLU, Yusuf (2001), **Ermeni Tehciri ve Tarihi Gerçekler**, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- HİÇ, Mükerrrem (1972), “*Turkey’s Entry to the Common Market: General Aspects of the Problem*”, ed. M. HİÇ, **Problems of Economic Development**, Vol. I, Sermet Matbaası, İstanbul.
- ———(1979), “*The Importance of Turkey’s Development Strategy for Her Integration into the EEC*”, ed. Werner GUMPEL, **Die Türkei auf dem Weg in die EG**, R. Oldenbourg Verlag, München, Almanya.
- ———(1982), “*Economic Policies Pursued by Turkey, Their Effects on the Performance of the Economy and on Her International Economic Relations*”, **Orient**, Deutsches Orient Institut, Hamburg, Almanya.
- ———(2008), **A Survey of Turkey’s Economy and Politics: 1923-2007**, Create-Space, Amazon, USA.
- İSTANBUL MÜLKİYELİLER VAKFI (I.M.V.) (1994), **Avrupa Topluluğuyla Gümrük Birliği**, Ankara.
- KARLUK, Rıdvan S. (2007), **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- KRAMER, Heinz (2000), **A Changing Turkey: The Challenge to Europe and the United States**, Brookings Institution Press, Washington D.C., USA.
- ———(Mayıs 2005), “*A New President in Northern Cyprus*”, Stiftung, Wissenschaft und Politik (SWP), Comments No: 18, Berlin, Almanya.
- ———(Eylül 2005), “*Turkey’s EU Accession Negotiations at the Mercy of Conflicting Interests*”, SWP, Comments No: 43, Berlin, Almanya.
- MANİSALI, Erol (2001), **Avrupa Çıkmazı**, Otopsi Yayınevi, İstanbul.
- ed. OKYAR, Osman ve AKTAN, Okan H. (1976), **Economic Relations between Turkey and the EEC**, Hacettepe Institute for Economic and Social Research on Turkey and the Middle East, Ankara.
- ŞEN, Faruk (2007), **Euro-Türkler**, Günizi Yayıncılık, İstanbul.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 25 Temmuz – Ağustos 2011

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
<http://www.akademikbakis.org>

- TÜRKİYE AVRUPA VAKFI (T.A.V.) (2001), **Türkiye AB İlişkilerinin Bugünü ve Yarını**, Artı Ajans Deşifre Tercüme ve Organizasyon Ltd.Şti., İstanbul.
- URAS, Esat (1988), **Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi**, Türk Tarih Kurumu, Belge Yayınları, İstanbul.
- ÜLGER, İrfan Kaya (2005), **Avrupa Birliği'nin ABC'si**, Sinemis, Ankara.
- YAPI KREDİ YAYINLARI (Y.K.Y.) (1998), **Cumhuriyetin 75. Yılı**, Yapı Kredi Kültür-Sanat Yayıncılık A.Ş., Mas Matbaacılık, I.Cilt: 1923-1953, II.Cilt: 1954-1978 ve III.Cilt: 1979-1997, İstanbul.